

METANET

(المتانة)

Felâket, hastalık, ölüm gibi acı olaylar karşısında dayanıklı olma, isyankârlıktan, taşkıncı söz ve davranışlardan sakınma (bk. SABİR).

METÂVİLE

(المثالة)

Lübnan'daki İmâmî İsnâaşerî Şiîleri'nin mahallî adı.

Mütâvile, mitvâlî, mütevellî veya Lübnan'da konuşulan dilde **metavileh** şeklinde de söylenen bu ismin kökü tartışmalıdır. Bazı müellifler **metâvile** kelimesinin **velâ**, **velâyet**, **müvâlât** (sevmek, dost edinmek) kökünden **mütevâlînin** (seven, dost edinen) çoğulu olup "Hz. Ali'yi ve Ehl-i beyt'i sevenler" anlamını taşıdığını belirtir (M. Kürd Ali, VI, 246-247). **Tevâlî** (birbirini takip etmek) kelimesinden geldiğini ileri sürenlere göre (M. Takî el-Fakih, I, 25) Cebeliâmil ahalisi nesiller boyu Ehl-i beyt sevgisini birbirinden tevarüs ettiği için bu isimle anılmıştır. Metâvilenin mütevellî (seven, dost edinen) isminin çoğulu olduğu dikkate alındığında bunun yukarıda belirtilen mânalarla ilgisi bulunduğu ortaya çıkar. Muhsin el-Emîn'in Muhammed Abdüh'tan naklettiğine göre bu zümre, yaptıkları savaşlar esnasında bir tür parola olan "müt veliyyen li-Âlî" (Ali'yi severek öl) şeklindeki sözlerinden dolayı mütevâlî (çoğulu metâvile) adını almıştır (*A'yânü's-Şî'a*, I, 20). Metâvile ismi çoğul olarak ilk defa XI. (XVII.) yüzyıl sonlarında Benî Mütavâl şeklinde, daha sonraları ise yukarıda belirtilen biçimde kullanılmıştır. Bu ismin XII. (XVIII.) yüzyıl başlarında görülmeye başladığını belirten Muhammed Kürd Ali, Muhibbî gibi daha önceki tarihçilerin anılan bölgelerdeki Şiî ahâlden bahsederken Râfîzî ismine yer verdiklerini, buna karşılık Murâdî'nin XII. (XVIII.) yüzyıl ricâ-linden söz ederken Cebeliâmil'de bulunan Şiîleri Metâvile olarak andığını nakletmektedir (*Hıtafû's-Şâm*, VI, 246). XII. (XVIII.) yüzyıl sonlarına doğru Lübnan'ı ziyaret eden Avrupalı seyyahların da Metâvile'den bahsettiği görülmektedir. Bu dönemde Kıbrıs ve Lübnan'ı gezen Mariti, reislerine, hâkim veya kumandanlarına sevgi beslemelerinden dolayı bölge insanlarına Metâvile veya Benî Mütavâl dendiğini ifade eder (*Voyage dans l'île de Chypre*, s. 69).

1820'de Suriye'ye gelen Fransız seyyahı Constantin François Volney burada Metâvile diye anılan bir topluluk bulunduğunu ve onların İranlılar gibi Hz. Ali taraftarı olduğunu kaydeder (*Voyage en Egypte et en Syrie*, s. 190, 193, 245). Daha sonra Lübnan ve Suriye'de araştırmalar yapan Renan, Lortet ve Lammens gibi Batılı âlimler de Metâvile'den söz etmişlerdir (*Mission de Phenicie*, s. 633; *La Syrie d'aujourd'hui*, s. 166; *Sur la frontière nord de la terre promise*, s. 6). Büyük ihtimalle sözü edilen isim ilk kullanıldığında Cebeliâmil, Ba'lebek ve Kuzey Lübnan'daki Şiîler'i ifade ediyordu. Ardından kısmen Lübnan emirlerinin idaresinden bağımsız olarak Cebeliâmil'de Âl-i Nassâr, Kuzey Lübnan'da Âl-i Hamâde meşâyihî ve Ba'lebek'te Benî Harfuş'un emri altına giren ve siyasî varlık kazanan gruplar için bu isim yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Sonraları Lübnan'dan Şam'a göç eden İsnâaşerî Şiîleri'ne Metâvile denmesine rağmen Halep, Humus, Hama ve Suriye'nin diğer yerlerinde önceden yerleşmiş bulunan İsnâaşerîler bu ismi benimsememiştir.

Lübnan'da daha çok şehirlerde bulunan Sünnî unsurun aksine Metâvile Şiîleri genellikle şehirden uzak bölgelere yerleşmiş, XX. yüzyıla gelinceye kadar Bikâ' vadisinin güney ve kuzey kesimlerinde yoğunlaşmıştı. Özellikle güneyde Lübnan Şiîliği'nin merkezi olan Sur ve Sayda şehirlerinin doğusunda ve Nebatiye'nin merkezindeki Cebeliâmil'de yerleşen bu topluluk daha çok ziraat işçiliği yapan bir köylü sınıfıydı. Lübnan Devleti kurulduktan sonra Metâvile, 1926'da resmî makamlara müracaat ederek kadıları ve mahkemeleriyle birlikte müstakil bir mezhep olarak tanınmalarını istediler. Bundan sonra muhtelif vesilelerle kendilerinin diğer cemaatlara göre ayırma tâbi tutulduğunu ve yaşadıkları bölgelere yeterli ölçüde devlet hizmeti ulaşmadığını belirttiler. Bunun yanında Lübnan'da Şiî siyasî şuurunun uyanması ve gelişmesi İran Şîası'nın da desteğiyle bölgedeki iç savaşın ardından ortaya çıkmıştır. Bu hususta İmam Mûsâ Sadr'ın etkisi olduğu görülmektedir. Başlangıçtan beri büyük ihtimalle kendi isimlerini bir şeref unvanı olarak kabul eden Metâvile Sünnî, Dürzî ve hristiyanlar gibi unsurların bulunduğu Lübnan'da zamanla bu ismin olumlu bir anlam ifade etmediğini farkettiler. Dede-leri Cebeliâmil'den gelip İran'a yerleşen Mûsâ Sadr, 1959 yılında Lübnan'da dinî liderliği üstlendikten sonra buradaki Şiîler arasında dayanışma sağlayarak mede-

nî ve sosyal seviyelerinin yükselmesine önemli katkılarda bulundu, ayrıca siyasî şuurun uyandırılmasına vesile oldu. 1967'de kurulan Şiî Yüksek Millî İslâmî Konsili'nin başkanlığına seçilmesinin ardından 1969 yılında aktif siyasete giren Mûsâ Sadr, 1970'te Güney Lübnan bölgesi ve özellikle Cebeliâmil'in geliştirilmesi için devletten büyük meblağlar sağlamayı başardı. 1974'te devlet vaadlerinin Şiî bölgelerine intikal etmemesi üzerine Güney Lübnan ve Bikâ' vadisindeki Şiîler'i hükûmete karşı örgütlü gösterilere sevkeden Mûsâ Sadr, hristiyanlara çağrıda bulunarak Şiîler'in statüsünün yeniden gözden geçirilmesini istedi. Bu sırada Sadr taraftarlarının kısmen siyasî ve askerî hüviyet taşıyan Emel örgütü kuruldu. 1978'de Libya'ya yaptığı seyahat esnasında esrarengiz bir şekilde kaybolan Sadr'ın Bikâ' vadisindeki başarısı Cebeliâmil ve çevresine göre daha azdır. Bu dönemden itibaren Metâvile adıyla anılan Lübnan Şîası kendi mezhebî şahsiyetini kazanarak diğer unsurlarla aynı haklara sahip olduğu şuuruna ulaşmıştır. Günümüzde Lübnan'da nüfusları hızla artan Metâvile'nin mevcudu 1 milyonun üzerindedir (Momen, s. 268).

Lübnan'da İsnâaşeriyye'nin varlığı Metâvile isminin ortaya çıktığı dönemlerden çok daha önceden beri mevcuttu. Şiî müellifleri, bu bölgede Ali taraftarlığının başlangıcının Ebû Zer el-Gıfârî'nin Bilâduşşam'a geldiği tarihte başladığını ifade etmektedir. Hür el-Âmilî'ye göre Medine'de mahsur kalan Ali taraftarı bir cemaat dışında kendilerinin Ali taraftarlığı diğer yerlerde yerleşmiş olan bütün Şiîler'den önceki zamanlara dayanmaktadır (*Emelü'l-âmil*, I, 13). Bölgedeki Şîa'nın XVI. yüzyıl başlarından itibaren İran'da resmî mezhep olarak kabul edilen Şiîlik'ten etkilenmediği hususu Metâvile arasında yaygın bir kanaattir. Bununla birlikte Metâvile'nin oturduğu Cebeliâmil bölgesi Necef, Kerbelâ, Kâzımeyn ve Meşhed seviyesinde olmasa da asırlar boyu Şîa'nın ilmî merkezlerinden birini teşkil etmiştir. Önceki asırlarda yetişen Şehîd-i Evvel, Şehîd-i Sâni, Hür el-Âmilî ve Bahâeddin el-Âmilî gibi âlimler yanında Ârif ez-Zeyn, Muhsin el-Emîn, Muhammed Cevâd Muğniyye ve Abdullah Ni'me, Metâvile arasında yetişen çağdaş âlimlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil*, Beyrut 1983, I, 13; Mariti, *Voyage dans l'île de Chypre*, Paris 1791, s. 69; C. F. Volney, *Voyage en Egypte et*

en Syrie (ed. J. Gaulmier), Paris 1959, s. 190, 193, 245; E. Renan, *Mission de Phenicie*, Paris 1864, s. 633; L. Lortet, *La Syrie d'aujourd'hui*, Paris 1884, s. 166; H. Lammens, *Sur la frontière nord de la terre promise*, Paris 1921, s. 6; a.mlf., *Islam* (trc. E. D. Ross), New Delhi 1979, s. 154; M. Takî el-Fakîh, *Cebelü 'Âmil fi't-târîh*, Bağdad 1364/1945, I, 25; İliya F. Harik, *Politics and Change in a Traditional Society Lebanon: 1711-1845*, Princeton 1968, s. 23; Ahmed b. Muhammed el-Hâlidî, *Lübnân fi 'ahdi'l-Emîr Fahriddin el-Ma'nî eş-şânî* (nşr. Esed Rüstem – Fuâd Efrâm el-Bustânî), Beyrut 1969, s.16, 66, 67, 69, 70, 76, 131, 137, 150, 190, 202; I. Goldziher, *Introduction to Islamic Theology and Law* (trc. Andras – R. Hamori), New Jersey 1981, s. 214-215; M. Kürd Ali, *Hıtafû's-Şâm*, Beyrut 1403/1983, VI, 246-247; A'yânü's-Şî'a, I, 20; M. Zamir, *The Formation of Modern Lebanon*, Ithaca 1985, s. 82-83, 135-136, 189; M. Momen, *An Introduction to Shi'i Islam*, New Haven 1985, s. 264-272; M. Kâzım el-Mekkî, *el-Mün-talaku'l-hayâtî's-sekâfiyye fi Cebeli 'Âmil*, Beyrut 1411/1991, s. 64-66; Ali b. İbrâhim Der-vîş, *Cebelü 'Âmil*, Beyrut 1414/1993, s. 26-27; Cihâd Bennût, *Harekâtü'n-nidâl fi Cebeli 'Âmil*, Beyrut 1993, s. 299-307; L. Massignon, "Müte-vâlî", *İA*, VIII, 862-863; W. Ende, "Mutawâlî", *El²* (İng.), VII, 780-781; A. R. Norton, "Lebanon", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, II, 474.

MUSTAFA ÖZ

METBÜLİYYE (المتبولىية)

Bedeviyye tarikatının
İbrâhim el-Metbûli'ye
(ö. 880/1475)
nisbet edilen bir kolu
(bk. TARİKAT).

METEOROLOJİ

(bk. el-ÂSÂRÜ'İ-ULVİYYE).

METHAFÜ'İ-FENNİ'İ-İSLÂMÎ (متحف الفن الإسلامي)

Kahire İslâm Eserleri Müzesi.

Hidiv İsmâil Paşa'nın emriyle kuruluş hazırlıklarına başlanan müze, 1297 (1880) yılında Dârü'l-âsârî'l-Arabiyye adıyla Hâkim Camii'nin doğu eyvanında faaliyete geçmiş, 1903'te Bâbülhalk (Ahmed Mâhir) Meydanı'nda dönemin Avrupaî müzecilik anlayışına göre inşa edilen özel binasında ziyarete açılmıştır; adı 1952 yılından beri Methafü'l-fennî'l-İslâmî'dir.

Başta Kahire olmak üzere ülkenin her tarafından toplanan İslâm sanat eserlelerinden meydana gelen koleksiyonlarının

büyük bir kısmını özellikle cumhuriyet öncesi kralliyet ailesinin ve bazı sanat severlerin bağışları oluşturmaktadır. Müzenin koleksiyonlarını arttırmak ve zenginleştirmek amacıyla 1910 yılında kazı çalışmaları başlanmış ve Asyût'un güneybatısındaki Derneke'de yapılan ilk kazılarda çok zengin mensucat kalıntıları bulunmuştur. Müze en büyük kazısını Fustat harabelerinde yapmış ve ortaya çıkardığı, birçoğu İslâm dünyasında en eski olma özelliği taşıyan madenî, ahşap, cam, çini, pişmiş toprak vb. eşya örnekleriyle halı parçalarını vitrinlerinde teşhir etmiştir.

Müzenin yirmi beş salonunda sergilenen eserlerin depolardakilerle birlikte toplam sayısı 100.000'in üstündedir. İslâm'ın başlangıcından XIX. yüzyılın sonuna kadar geniş bir dönemi kapsayan bu eserler çoğunlukla Mısır kaynaklı olup silâhlar, mücevherler, halılar, kumaşlar, yazma kitaplar, ölçü ve tartı aletleri, sikke ve madalyalar, ahşap, metal, taş, çini, pişmiş toprak ve cam eserler gibi seksiyonlar halinde sınıflandırılmıştır. En zengin koleksiyonlardan biri olan çini ve pişmiş toprak (seramik) çanak çömlekler genellikle Fustat'taki kazılarda bulunmuştur; ayrıca Irak, İran, Suriye, Anadolu, Kuzey Afrika, Endülüs ve Çin'den gelenlerin de sayısı fazladır. Çeşitli örnekler, müslüman ustaların Çin yapım ve bezeme tekniklerini başarıyla taklit ederek yeni çini tipleri ürettiklerini göstermektedir. Cam eşya seksiyonunda, çoğu Sultan Hasan Camii'nin kullanılmayan bölümlerinden çıkarılan XIII-XV. yüzyıllara ait çok sayıda kandil mevcuttur. Ayrıca Fustat kazılarından elde edilen ve diğer bölgelerden derlenen cam kaplar da yekûn tutmakta ve bunlar İslâm dünyasında cam sanatının gelişimini ortaya koymaktadır. Taş ve alçı işleriyle ilgili bölümde küfî ve nesih yazılı çok sayıda mezar taşı ile Fâtımî ve Memlûk dönemi bina duvarlarının süslenmesinde kullanılan büyük paneller bulunmakta, özellikle renkli mermer, kuvars, akik gibi taşlardan oyularak yapılmış çeşitli kaplar ve vazolar dikkat çekmektedir. 50.000 civarında parçadan oluşan sikke ve madalya koleksiyonu çok nâdir örnekler ihtiva etmektedir; bunların en eskisi 77 (696) yılına ait bir dinardır. Ölçü ve tartı aletleriyle mühür koleksiyonu, İslâm tarihinin farklı dönemlerindeki ekonomik gelişmelerin takibine ve yönetici isimlerinin kronolojik olarak belirlenmesine imkân vermektedir. Birçok kapı, pencere, mimari unsur ve mobilya barındıran ahşap eserler seksiyonu dünyaca

ünlüdür. Halı-kilim seksiyonu da dünyanın nâdir koleksiyonlarından biri sayılır. Müzede ünlü Memlûk halılarının yanı sıra Anadolu, Kafkasya, İran ve Orta Asya halıları sergilenmektedir. Çoğu Kur'ân-ı Kerîm'lerden oluşan müzedeki yazma kitaplar seksiyonunda ciltçilikle ilgili malzemeler ve ilk İslâmî cilt örneklerinden bazıları da yer almaktadır. Silâh koleksiyonunda daha çok Memlûk, Osmanlı ve İran yapımı silâhlarla zırhlar bulunmaktadır.

Müzedeki seksiyonlar için çeşitli kataloglar yayımlanmış olup başlıcaları şunlardır: 1. Max Herz, *Catalogue sommaire des monuments exposés dans le Musée national de l'art arabe* (Le Caire 1895, 1906). Eser Arapça ve İngilizce'ye de çevrilmiştir (ed. Stanley Lane-Poole, *Catalogue of the National Museum of Arab Art*, London 1896; trc. Ali Bek Behcet, *Fihris muhteneyâtî Dârî'l-Âsârî'l-'Arabiyye ve lem'a fi târihi fennî'l-mî'mâr ve sâ'iri'l-fünûnî's-sınâ'iyye bi-Mısır*, Kahire 1909). 2. Max Herz, *A Descriptive Catalogue of the Objects Exhibited in the National Museum of Arab Art: Preceded by a Historical Sketch of the Architecture and the Industrial Arts of the Arabs* (Cairo 1907 [2. baskı]). 3. *Hâriyyâtü'l-Fustât: Mecmû'atü'l-menâzırı'l-futûcrâfiyye* (Kahire 1928). 4. Gaston Wiet, *Catalogue général du Musée arabe du Caire: Lampes et bouteilles en verre émaillé* (Le Caire 1929, 1982). 5. Gaston Wiet, *Album du Musée arabe du Caire* (İngilizce trc. K. A. C. Cresswell, Arapça trc. Hasan Hawari, Le Caire 1930). 6. Edmond Pauty, *Catalogue général du Musée arabe du Caire: Les bois sculptés jusqu'à l'époque ayyoubide* (Le Caire 1931). 7. Jean David Weil, *Catalogue général du Musée arabe du Caire: Les bois à épigraphes jusqu'à l'époque mamlouke* (I-II, Le Caire 1931-1936). 8. *Catalogue général du Musée arabe du Caire: Stèles funéraires* (haz. Gaston Wiet, Hassan Hawary ve Hussein Rached, I-X, Le Caire 1932-1942). 9. *Stèles funéraires* (nşr. Institut Français d'Archéologie Orientale, Le Caire 1932). 10. Zekî Muhammed Hasan, *Künûzü'l-Fâtımiyyîn* (Kahire 1937). 11. Muhammed Mustafa, *Secâcidü's-salâti't-Türkiyye* (Kahire 1953; İng. trc. Abd el-Rahman F. Mohamed, *Turkish Prayer Rugs*, Cairo 1953). 12. Abdurrahman Fehmî (Abdel-Rahman Fahmy), *Collections of the Museum of Islamic Art: Early Islamic Coin Weights* (Cairo 1957). 13. Muhammed Mustafa (Mohamed Mostafa), *Guide*